

Stara cerkvena slovanščina

Vanda Babič

Stara cerkvena slovanščina je prvi knjižni jezik Slovanov. Nastala je v drugi polovici 9. st. na osnovi pozne praslovanščine s prevodi bogoslužnih knjig iz grškega jezika. Od začetka organizacije krščanske cerkve pa vse do pričetka nacionalnih gibanj v 15. in 16. st. je bil to edini primer prevajanja krščanskih kanonskih knjig v (materni) jezik vernikov, ki dotlej niso imeli niti svoje pisave niti knjižne tradicije. Kot zelo razširjen in trdno zasnovan liturgični jezik je pomembno krojila kulturno zgodovino Slovanov, saj jih je že v 9. st. usmerila v kulturni in napredni tok srednjega veka ter postavila trdno osnovo za oblikovanje slovanskega pismenstva, ki se je skozi stoletja postavilo ob bok razvitim književnostim, npr. književnostim antike, hebrejski, egipčanski, srednjeveškimi: bizantinski, latinski, starofrancoski, staroangleški itn. Je temelj slovanske pismene kulture, saj je najstarejša potrditev slovanskega slovstva (poleg v latinici napisanih Brižinskih spomenikov), njegovih takratnih pojavnih oblik, slovničnih zakonitosti, besednega zaklada, stilističnih zmožnosti itn.

Stara cerkvena slovanščina je zadnji knjižni jezik, katerega ustvarjanje je potekalo hkrati s sestavljanjem posebnega, za ta jezik ustreznega črkopisa – glagolice, ki jo je skupaj z Metododom (812–885) oblikoval sv. Ciril (826/27–869). Po kratkem začetnem obdobju na Velikomoravskem (z najstarejšim dosedaj znanim spomenikom iz 10. st. – *Kijevskimi lističi*) se je pisava skupaj z jezikom razširila predvsem na makedonskem področju (do 12. st.), odkoder izvira največ starocerkvenoslovanskih glagolskih spomenikov iz 11. st. (npr. *Zografski evangelij*, *Marijanski evangelij*, *Assemanijev evangelij*, *Sinajski psalter* in *Sinajski evhologij*), in v Hrvaškem primorju, Istri in Kvarnerju, kjer se je razvila svojevrstna tisočletna glagoljška tradicija na osnovi čakavskega narečja s stilizirano dvolinijsko obliko pisave, danes imenovana hrvaška ali oglata glagolica, prim. *Grškovičev apostol* in *Mihanovičev apostol* (12. st.), *Misal kneza Novaka* (1368), *Hrvojev misal* (1403–1404) in prva tiskana hrvaška in slovanska knjiga *Misal* (1483). Kmalu po nastanku glagolice se na osnovi grške uncialne pisave in nekaterih stiliziranih glagolskih črk v t. i. Preslavski šoli (Bolgarija) razvije drugi slovanski črkopis – cirilica z najstarejšima znanima spomenikoma *Savino knjigo* in *Supraseljskim zbornikom* (11. st.), ki se je zaradi svoje enostavnosti razširila še na druga področja s slovansko pravoslavno liturgijo: v Srbijo (npr. *Miroslavov evangelij*, konec 12. st., *Vukanov evangelij*, 1201–1208), k vzhodnim Slovanom (npr. *Ostromirov evangelij*, 1056–1057, *Svjatoslavova zbornika*, 1073, 1076), v Makedonijo (po 12. st.; npr. *Dobromirov evangelij*) in deloma v Romunijo. Prvotni slovanski črkopis se je preoblikoval po fonetičnem sistemu teh jezikov, tako da danes obstaja več posebnih cirilskih pisav, ki se med seboj ujemajo v glavnih potezah, razlikujejo pa v nekaterih podrobnostih. Stara cerkvena slovanščina je bila sprejeta za knjižni jezik (večinoma) pravoslavnih slovanskih narodov, a so se na to osnovno slovnično strukturo sčasoma naplastile fonetične, morfološke, leksikalne itn. prvine živih slovanskih jezikov. Tako so nastale po trajanju in zgodovinski odzivnosti različne redakcije cerkvene slovanščine (npr. češko-moravska, panonska, hrvaška, bolgarsko-makedonska, srbska in vzhodnoslovanska).

Prvo znanstveno slovnico stare cerkvene slovanščine v latinščini je izdal češki slavist Josef Dobrovský (1822) in v njej poudaril njeno južnoslovansko jezikovno osnovo. »Očetu slavistike« so pri raziskovanju jezika in paleografije sledili priznani slavisti, med njimi Pavol Jozef Šafárik, Izmail I. Sreznevski, Vatroslav Jagić, Filipp F. Fortunatov, August Leskien, Václav Vondrák itn., v novejšem času pa Josef Kurz, Marina L. Remněva, Stjepan Damjanović, Petar Đorđić in drugi. Nепrecenljiv znanstveni delež so prispevali tudi veliki slovenski jezikoslovci Jernej Kopitar, Fran Miklošič, Vatroslav Oblak, Rajko Nahtigal itn.

Literatura

1. Pomembnejše slovnice starocerkvenoslovanskega jezika:

- V. Vondrák, Altkirchenslavische Grammatik. Berlin. 1912.
P. Diels, Altkirchenslavische Grammatik I-II. Heidelberg. 1963.
J. Kurz, Učebnice jazyka staroslověnského. Praha. 1969.
J. Hamm, Staroslavenska gramatika. Zagreb. 1970.
T. Lehr-Spławiński, Zarys gramatyki języka staro-cerkiewno-słowiańskiego na tle porównawczym. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk. 1973.
П. Ђорђић, Старославенски језик. Матица српска. 1975.
R. Večerka, Staroslověnština. Praha. 1984.
Г. А. Хабургаев, Старославянский язык. Москва. 1986.
J. Stanislav, Starosloviensky jazyk I–II. Bratislava. 1978–1987.
С. Николић, Старославенски језик. I – Правопис, гласови, облици. Београд. 1989.
М. Л. Ремněва, Старославянский язык. Москва. 2004.
V slovenščini sta doslej izšli dve slovnici:
F. Tomšič, Starocerkvenoslovanska slovnica in čitanka za višje razrede srednjih šol. Ljubljana. 1943.
V. Babič, Učbenik stare cerkvene slovanščine. Ljubljana. 2003¹, 2008².

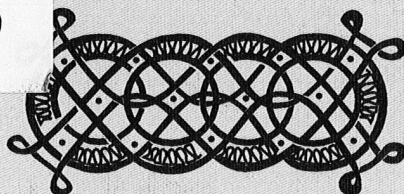
2. Pomembnejši slovarji:

- F. Miklošič, Lexicon palaeslovenico-graeco-latinum emendatum auctum. Wien. 1862–1865.
L. Sadnik / R. Aitzetmüller, Handwörterbuch zu den altkirchenslavischen Texten. Heidelberg. 1955.
Slovník jazyka staroslověnského. Praha. 1958–1997.

3. Paleografije:

- V. Jagić, Глаголическое письмо. Энциклопедия славянской филологии 3. Санктпетербург. 1911.
Е. Ф. Карский, Славянская кирилловская палеография. Ленинград. 1928.
J. Vajs, Rukověť hlaholské paleografie. Praha. 1932.

Gram II 993

Вѣда оучащѣтелна / Врѣмене
настоѣщагѡ :

Моуѣ ѣднѣ чнтѣаица нѣи / чнтѣаищѣица чн
тѣаицагѡ нѣи / чнтѣаицагѡ чнтѣаицагѡ
Жѣ ѣднѣ чнтѣаицагѡ чнтѣаицагѡ
чнтѣаицагѡ чнтѣаицагѡ

ГРАММАТИКИ

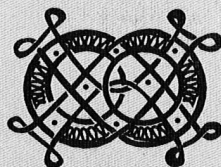
Л. ЗИЗАННЯ

И

М. СМОТРИЦКОГО

Мнѡмошѣдшагѡ :

Моуѣ ѣднѣ чнтѣаицагѡ чнтѣаицагѡ
нѣи / чнтѣаицагѡ чнтѣаицагѡ
Жѣ ѣднѣ чнтѣаицагѡ чнтѣаицагѡ
нѣи / чнтѣаицагѡ чнтѣаицагѡ
Срѣднѣ чнтѣаицагѡ чнтѣаицагѡ
нѣи / чнтѣаицагѡ чнтѣаицагѡ

Slika 1: Grammatiki Lavrentija Zizanija i Meletija Smotrickogo. Moskva: Izdatel'stvo MGU, 2000.
(Izvorni izd.: Zizanij, Lavrentij: Grammatika slovenska (1596),
Smotrickij, Meletij: Gramatika slavenskija pravilnoje Sintagma ... (1619)).

ГРАММАТИКА

ЗА

СТАРОБЪЛГАРСКИЯ ЯЗЫКЪ

ПО СИЧКО-ТО МУ РАЗВИТИЕ,

СЪСТАВЕНА

ОТЪ

Ив. Н. Момчилова.

Грам. I 48

1476

REGOR KREK.

В И Е Н А,

въ типографія-та на Л. Соммерова.

1865.

Slika 2: Momčilov, Iv. N.: *Grammatika za starobŭlgarskija jezyk* po sičko-to mu razvitie. Vijena: v tipografija-ta na L. Sommerova, 1865.